

MADANIYATLARARO TAFOVUTLARNING GLABALLASHUV SHAROITIDA IJTIMOY –PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR

M. M Zikirayeva

Buxoro davlat universiteti

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada madaniy tafavutlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini har bir millatning o'ziga xos an'analarini yoritib berish orqali tasniflab berilgan.*

***Kalit so'zi:** Globallashuv, muloqot, madaniy, dunyoqarash, idrok, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy-axloqiy, til.*

Biz ijtimoiy jamiyatda tafavut tushunchalarning mohiyatini e'tirof etganda ko'pincha millatlarga xos bo'lgan urf –odat hamda til ko'nikmalarning shakllanish usullarga urg'u qaratamiz biroq madaniyatlararo tafavutlar deganda tabiiyki bir-birining turli madaniyatlarining tashuvchilarini tushunish yo'lidagi jarayonlar bilan bog'laymiz. Ko'pincha odamlar o'rtasida ham o'xshashlik, ham farqlar mavjud bo'lib, ular tabiiy jihatlar va inson paydo bo'lgan va rivojlangan madaniyat bilan belgilanadi. Ayniqsa globallashuv sharoitida madaniy tafavutlarning rivojlanish jarayonlari psixologik xususiyatlar bilan bog'liqdir.

Globallashuv ob'ektiv ravishda davom etuvchi jarayon bo'lib, umumiy qoidalarga muvofiq va hamma uchun yagona echimda ishlaydigan yagona dunyo makonining shakllanishini anglatadi. Turli mamlakatlarda odamlar tobora bir xil transport turlaridan foydalanishadi, bir xil kiyim kiyishadi, bir xil ovqat iste'mol qiladilar, bir xil filmlar va teleko'rsatuvlarni tomosha qiladilar, bir xil yangiliklarni tinglaydilar. Turli xalqlar hayotiga kirib kelayotgan zamonaviy sivilizatsiya yaratgan texnologiyalar, tovarlar, xizmatlar, axborot va hokazolar ularni har qachongidan ham bir-biriga yaqinlashtiradi.

Ko'pincha globallashuv jarayon sifatida jamoatchilik fikri tomonidan rad etiladi. Ammo bu globallashuv allaqachon shakllangan milliy madaniyatlarni mutlaqo inkor etmasligini tushunishga xalaqit bermaydi. Bugungi kunda globallik bu shaklda madaniyatning davom etishi va rivojlanishi uchun imkoniyatdir.

Zamonaviy dunyoda madaniy imtiyozlar faqat o'z milliy madaniyati bilan chegaralangan, o'zini boshqa madaniyatlardan ajratib olishga intilayotgan odamni tasavvur qilish qiyin. Bunday izolyatsiya zamonaviy dunyoda yashashga qodir emasligidan dalolat beradi.

Globallashuv sharoitida inson jamiyatning asosiy ijtimoiy ma'nosiga aylanadi. Shuning uchun biz zamonaviy insonning global dunyoda tutgan o'rniga e'tibor berishni muhim deb bilamiz. Zero, o'z borlig'i muammosini tushunish globallashuvning ko'plab muhim jihatlarini tushunishning kalitidir. Va shuni yodda tutish kerakki, globallashuv jarayonini tushunish bilan bog'liq asosiy muammo uning tashqarisida emas, balki shaxsning o'zida.

Zamonaviy inson ijodiy va halokatli maqsadlarda ishlatilishi mumkin bo'lgan muhim "moddiy kuch" ga ega. Insonning mavjudligi uning bu kuchdan qanday foydalanishiga va uning er yuzidagi hayotga munosabatiga, dunyoda qanday rolga ega ekanligiga va o'z xatti-harakatlari uchun keyingi avlodlar, insoniyat oldidagi mas'uliyatni qanchalik bilishiga bog'liq. butun. Insonga Yerdagi hayotni tartibga soluvchi "yangi rol" beriladi. Rim klubi asoschilaridan biri

A.Pecchei shunday yozadi: «Inson haligacha na o'zining «yangi rolini» tushunadi, na o'zgartirgan dunyoda o'z o'rnini».

Ehtimol, bu shundaydir, garchi bu mavzu bo'yicha bahslar uzoq vaqtdan beri va juda yorqin tarzda davom etmoqda. Inson hamisha barcha tarixiy voqea va o'zgarishlarning: iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy-axloqiy, madaniy o'zgarishlarning markazida turgan, chunki barcha jamiyat va davlatlar u yoki bu tarzda, yashirin yoki oshkora ravishda turmush sharoitini yaxshilashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. hamma odamlar yoki jamiyatning bir qismi uchun.

Zamonaviy insonning global dunyodagi o'rni va rolini aniqlash va tushunish uchun u turli xil dunyoda o'z individualligini saqlab qolish uchun nima qilishi mumkinligini tushunish kerak. Birinchidan, hamma narsani tushunish kerakki, inson madaniyatlar muloqotida qanday ishtirok etadi va bu muloqot insonning o'ziga va jamiyatga qanday ta'sir qiladi.

Individ o'zining individualligini iloji boricha saqlab qola oladimi yoki yo'qligini tushunish muhimdir. An'anaviy qadriyatlar saqlanib qolishi va yangi formatga moslashishi mumkinmi?

Darhaqiqat, zamonaviy inson o'zining ishlab chiqarish imkoniyatlarini universal tarzda rivojlantirdi va bu jihatdan dunyo eng aniq tarzda yagona, global bo'ladi. Ilm borliqning asoslariga - olamning kelib chiqishiga, insonning tabiiy asoslariga kirib boradi. Xudoning vakolati deb hisoblangan narsa insonning ilmiy izlanishi, uning bilimi va harakatining mavzusi, analitik savolga aylanadi. O'tmish mutafakkirlari gapirgan va orzu qilgan, uni fan va texnikaning cheksiz imkoniyatlari bilan bog'lagan holatga esa, asosan, erishildi.

Muloqotni o'tmishda va hozirgi paytda qo'llanilgan va ayniqsa tez-tez qo'llaniladigan polemik bilan aralastirib yubormaslik kerak. Dialogdan farqli o'laroq, polemik suhbatdoshni o'z pozitsiyasiga qarama-qarshilik deb hisoblaydi. Muloqotni kuch ishlatish yoki undan ham ko'proq kuch ishlatish bilan olib borishning ma'nosi yo'q, chunki bu narsalar bir-biriga mos kelmaydi. Kuch muloqotni buzadi, dialog esa kuch va undan foydalanishni rad etadi.

Axborot inqilobi va globallashuv zamonaviy jamiyatning konseptual tushunchalari, biz yashayotgan yangi voqelikdir. Integratsiya jarayonlarining jadal rivojlanishi, hududdan tashqarida yangi bozorlarning o'zlashtirilishi, xorijiy korporatsiyalar bilan strategik hamkorlik aloqalari biznes yuritish strategiyasi va taktikasini belgilab beradi. Deyarli barcha yirik korporatsiyalar aktsiyadorlik tuzilmasida xorijiy kapitalning salmoqli ulushiga ega. Savdo munosabatlari tuzilmasi o'zgartirilmogda, korporativ boshqaruv uslubi va modellari o'zgarib bormogda, boshqaruv tuzilmalari kamroq va kamroq monomilliy. Bunday sharoitda xorijiy sheriklar bilan o'zaro munosabatlarning muvaffaqiyati biznes sheriklarining madaniyatlararo malakasi darajasi bilan belgilanadi. Shu sababli, madaniyatlararo kommunikativ kompetentsiya kabi bilim sohasi ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi. Madaniyatlararo farqlarning biznes jarayonlariga ta'siri muammolarini o'rganish ham rus, ham xorijiy ilmiy maktablar tomonidan amalga oshiriladi. Butun dunyoda madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish dasturlariga ixtisoslashgan o'quv markazlari ochilmogda. Hozirgi vaqtda madaniyatlararo tafovutlar nafaqat individual tadqiqot mavzusi, balki o'rnatilgan ilmiy intizomga aylandi. Ishbilarmonlik madaniyati tipologiyasini yaratishga, bir qator mamlakatlar milliy madaniyati xususiyatlarini tasvirlashga harakat qilingan asarlar mavjud. Shunga qaramay, bunday tadqiqotlar etarli emas, ular xatti-harakatlarning individual qismlari tavsifiga asoslanadi, bu esa olingan natijalarni universal deb hisoblashimizga imkon bermaydi. Shuning uchun, masalan: "Madaniyatlararo tabaqalanish qanchalik katta? Bu tushunishga qanchalik xalaqit beradi va o'zaro ta'sirni buzadi? - hali ham muhokama qilinmogda.

Milliy va madaniy xususiyatlar ishbilarmonlik muzokaralari natijasiga hech qanday ta'sir ko'rsata olmaydi, degan juda keng tarqalgan fikr mavjud. Ushbu nuqtai nazar tarafdorlarining ta'kidlashicha, transmilliy biznes ming yillar davomida davom etmoqda va qadimgi savdogarlar o'z sheriklarining milliy va madaniy xususiyatlarini bilmagan holda muvaffaqiyatli bitimlar tuzdilar. Biznesdagi asosiy dalil - bu biznes taklifining jozibadorligi va madaniyatlararo farqlar bilan bog'liq hech qanday qarama-qarshiliklar biznes muzokaralariga ta'sir qila olmaydi va bitim har qanday holatda ham amalga oshiriladi.

Ushbu nuqtai nazar tarafdorlari ishbilarmonlik munosabatlarini ancha tor ma'noda tushunishadi - bitimning tugashi va shu bilan birga, mumkin bo'lgan raqobatni hisobga olmagan holda faqat bitta kompaniyadan foydali taklif tushgan vaziyat ko'rib chiqiladi. Agar ikkita kompaniya bir xil darajada jozibali taklif bilan chiqsa-chi? Yana qanday argumentlar o'ynaydi? Raqibingizni mag'lub etishingizga nima yordam beradi?

Xo'jalik shartnomalarini tuzish xalqaro biznes munosabatlarining yagona turi emas. Korporatsiyalar butun dunyo bo'ylab o'z vakolatxonalarini ochadilar va xorijiy sheriklar bilan aloqa qilishda juda qiyin muammoga duch kelishadi. Muayyan mamlakatda biznes aloqasining qanday norasmiy usullari qo'llaniladi? Misol uchun, inglizlar golf o'ynash sheriklik munosabatlarini o'rnatishga yordam beradi, deb hisoblashadi. Rossiyada cho'milish, baliq ovlash va endi chang'i sporti ba'zan jiddiy biznes forumlaridan ko'ra samaraliroq.

Boshqa savollar ham madaniy xususiyatlarni bilishni talab qiladi: ma'lum bir mamlakatda boshqaruvning qaysi shakli eng samarali ekanligi, jamoada munosabatlarni qanday qurish, ish kuni va ish vaqtini rejalashtirishni qanday tashkil etish, qanday ichki korporativ normalar va qoidalarni o'rnatish mumkin. . Xorijiy vakolatxonalaridagi ishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan madaniy o'ziga xosliklar va an'analarni bilmasdan ishlab chiqilmaydigan psixologik strategiyaga bog'liq.

Ko'pgina tadbirkorlar, bunday sharoitlarda o'zaro munosabatlarning muvaffaqiyatini tahlil qilib, ular duch keladigan asosiy qiyinchiliklar lingvistik xarakterdagi muammolar, ya'ni sheriklar va hamkasblar o'rtasida tushunish uchun sezilarli muammolarni keltirib chiqaradigan til to'sig'i bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar. Tajribali tarjimon yordamida muloqot qilish har doim ham mumkin emas va maqsadga muvofiq emas, shuning uchun xalqaro biznes mutaxassisleri tomonidan chet tilida ravon gapirishning ahamiyati ortib bormoqda. Til madaniyat hodisasi sifatida chet el madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini o'zlashtirishga yo'l ochadigan vositadir.

So'nggi yillarda tillar va madaniyatlarning o'zaro ta'siriga qiziqish keskin oshdi, bu yangi universitet mutaxassisligining paydo bo'lishida o'z aksini topdi "Tilshunoslik va madaniyatlararo aloqa". Ikki yoki undan ortiq tillardagi til hodisalarini taqqoslash, lug'atning to'liq bo'lmagan ekvivalentligini, lingvistik iboralarni izohlashda noaniqlik va stilistik farqlarni ochib beradigan ko'plab tadqiqotlar paydo bo'ldi. Shunga qaramay, og'zaki muloqotdagi til farqlari muammolari muloqotda engib bo'lmaydigan to'siqlarni yaratmaydi.

Ijtimoiy-madaniy kontekstning asosiy tarkibiy qismlaridan biri dunyoqarashdir. Dunyoqarash madaniyatning kognitiv tomonini bildiradi. U axloqiy asoslar, asosiy tamoyillar, ustuvorliklar, e'tiqodlar majmui, tushunchalar kabi kategoriyalarni belgilaydi. Dunyoqarash muayyan madaniyatda shakllanadi va uning tamoyillari bilan shartlanadi. Dunyoqarashlardagi farq madaniyatlararo muloqotdagi kelishmovchilik va nizolarning sabablaridan biridir. Madaniyat haqidagi bilimlarni egallash tushunmovchilikni bartaraf etishga yordam beradi.

Aytilganlarni ko'rsatadigan eng aniq misollardan biri rus xalq ertaklarini turli madaniyatlar vakillari tomonidan idrok etishi mumkin. Ushbu ertaklarning qahramonlari ko'pincha barmog'ini

ko'tarmasdan noloyiq mukofot oladigan patologik bumlar sifatida qabul qilinadi. Bu qahramonlarda rus madaniyatining tashuvchilari, birinchi navbatda, dangasalikni emas, balki ijobiy sifat sifatida ham yuksaltirilmagan, balki befarqlik, mehribonlik, sezgirlik, ochko'zlik emas, balki topqirlik kabi eng oliy qadriyatlarni ko'radilar.

Amerikalik olim Richard Nisbett o'z tajribalarida turli madaniyat vakillari nafaqat turlicha fikrlash tarziga ega ekanligini, balki faktlarni ham turlicha qabul qilishlarini ko'rsatdi. Sharqiy osiyoliklar va yevropalik amerikaliklarning fikrlash jarayonlarini o'rgangan. O'z tajribasida Nisbett sub'ektlarga kompyuter ekranida akvariumni ko'rsatdi. Mavzulardan kompyuter ekranida ko'rgan narsalarini tasvirlash so'ralgan. Amerikaliklar uchta katta baliqni ko'rganliklarini aytishdi. Yaponlar yashil suv, oqimlar, toshlar, qobiqlar va uchta katta baliqni ko'rganliklarini xabar qilishdi. Nisbet amerikaliklar asosiy narsaga va uning xususiyatlariga, Sharqiy Osiyo vakillariga yaxlit kontekstda e'tibor qaratishadi, degan xulosaga keldi [1].

Fikrlash usuli, faktlarni idrok etish modellari, madaniy kontekstdan kelib chiqqan hissiy reaksiyalar, o'z navbatida, muayyan madaniy jamiyatda qabul qilingan xatti-harakatlar va baholash normalarini belgilaydi. Misol uchun, Nisbetning fikricha, Sharqiy Osiyo va Rossiyada tug'ilganlar biznes hamkorlari bilan yaqin munosabatlar o'rnatishga moyil, G'arb madaniyati vakillari esa masofani saqlashni afzal ko'radi. Evropa madaniyatlarida notanish yoki hatto notanish odamlar bilan muloqotda bo'lgan vaziyatda sukunat rag'batlantirilmaydi va odobsiz hisoblanadi. Shu sababli, "kichik nutq" deb ataladigan ijtimoiy muloqot holatlari uchun "ob-havo haqida" maxsus mavzular ixtiro qilindi. Nemislar va norvegiyaliklar raqamlar va ob'ektiv ma'lumot manbalariga ishonishadi, shuningdek, keyingi muzokaralar sanasini aniq belgilaydilar. Italiyaliklar norasmiy muloqotga ko'proq moyil, shuningdek, ish vaqtini rejalashtirishga nisbatan kamroq hurmatga ega. Evropa va Shimoliy Amerikada ishbilarmonlar odatda muzokaralar olib borishda, bitim tuzishda yoki ishbilarmonlik suhbatini chog'ida bir-biridan ancha uzoqda bo'lishadi. Yaponiyada ko'z bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa qilish qo'pollik belgisi hisoblanadi. Turli madaniyat vakillari tomonidan qanday qarorlar qabul qilinishida ba'zi farqlar mavjud. Misol uchun, yaponlar o'zlari birgalikda kelgan fikrga asoslangan barcha qarorlarni izchil qabul qiladilar. Osiyoda qarorni odatda jamoa rahbari qabul qiladi. Germaniyada, tadbirkor ma'lum bir qarorga kelgunga qadar, ko'p vaqt o'tishi mumkin, nemislar barcha ma'lumotlarni statistik jihatdan diqqat bilan va sinchkovlik bilan tahlil qilishadi. Amerikalik olim Richard Nisbett o'z tajribalarida turli madaniyat vakillari nafaqat turlicha fikrlash tarziga ega ekanligini, balki faktlarni ham turlicha qabul qilishlarini ko'rsatdi. Sharqiy osiyoliklar va yevropalik amerikaliklarning fikrlash jarayonlarini o'rgangan. O'z tajribasida Nisbett sub'ektlarga kompyuter ekranida akvariumni ko'rsatdi. Mavzulardan kompyuter ekranida ko'rgan narsalarini tasvirlash so'ralgan. Amerikaliklar uchta katta baliqni ko'rganliklarini aytishdi. Yaponlar yashil suv, oqimlar, toshlar, qobiqlar va uchta katta baliqni ko'rganliklarini xabar qilishdi. Nisbet amerikaliklar asosiy narsaga va uning xususiyatlariga, Sharqiy Osiyo vakillariga yaxlit kontekstda e'tibor qaratishadi, degan xulosaga keldi.

Foydalanadigan adabiyotlar ro'yxati

1. Richard E. Nisbett. The Geography of Thought: How Asians and Westerners Think Differently... And Why. – NY: The Free Press, 2003. – 263 p
2. Nazarova, M. (2021). BOSHLANG_ ICH TA 'LIM O_ QUVCHILARINING PSIXIK TARAQQIYOTIDA INTEGRATSIYAVIY-INNOVATSION YONDASHUVLAR ANAMIYATI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).
3. Вахриева, N. (2020). СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 1(1).

4. Nematova, R. R., & Narziyev, B. N. (2022). THE ROLE OF NATIONAL GAMES IN INCREASING THE PHYSICAL ACTIVITY OF PRESCHOOL CHILDREN. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 3(1), 6-11.
 5. Izatovna, T. S. (2022). Theoretical and Scientific Approach to the Psychology of Adolescent Twins in the Process of Social Adaptation. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY*, 3(2), 51-57.
 6. Нематова, Р. Р. (2019). ХАРАКТЕРИСТИКА КОММУНИКАЦИИ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ФЕНОМЕНА. *Теория и практика современной науки*, (5), 449-451.
 7. Худойкулова, Г. Б. (2019). Psychological mechanisms of the formation of interpersonal activity motivation for interactive activities in small groups. *Psixologiya*, (1), 32-35.
 8. Исмадова, Д. Т. (2016). РОЛЬ СЕМЬИ В ОБЩЕСТВЕ. *NovaInfo. Ru*, 3(57), 556-560.
 9. A'zamova, M. A., Hakimova, F. K., & Sirojov, S. F. O. G. L. (2022). Life strategies of modern youth. *Science and Education*, 3(2), 1067-1072.
 10. Назарова, М. М. К. (2022). Профилактика девиаций в подростковый период. *Science and Education*, 3(2), 1306-1312.
 11. Murtazoyevna, Q. D., & Jamilovna, A. Z. (2021). FEATURES OF EMOTIONS IN THE UPBRINGING OF CHILDREN. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(04), 60-64.
 12. Ахмедов, А. А., & Зикиряева, М. М. (2020). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ВООБРАЖЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ. *Новый день в медицине*, (1), 151-154.
 13. Izatovna, T. L., & Izatovna, T. S. (2021, February). PSYCHODIAGNOSTIC BASES OF THE STUDY OF TWINS IN PSYCHOLOGY. In *E-Conference Globe* (pp. 98-104).
 14. Vaxriyeva, N. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 1(1).
 15. Исмадова, Д. Т. (2022). Социально-психологические особенности отношений в молодой семье. *Science and Education*, 3(2), 1147-1154.
 16. Кодирова, Д. М. (2022). Психологические аспекты формирования этических отношений у дошкольных детей. *Science and Education*, 3(2), 1161-1168.
 17. Ganjiyev, F., & Kosimova, S. Heads Of Competence In Psychologically School Education.
 18. ҲАКИМОВА, Ф. Х. Мослаша олмаслик хусусиятларининг мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларда турли психологик кўринишлари. *ПСИХОЛОГИЯ Учредители: Бухарский государственный университет*, (4), 86-88.
 19. Zulfiddinovich, S. Z. (2022). IMPROVING THE SPIRITUAL AND MORAL ENVIRONMENT IN TROUBLED AND TROUBLED FAMILIES. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 3(03), 5-12.
- A'zamova, M. (2021). Mahallada psixologik xizmat ko'rsatishning empirik asoslari. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 7(7).

20. Ганджиева, Ф., & Кодирова, Д. (2020). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИ ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРИ ИТМОИЙ-ПСИХОЛОГИК МОСЛАШУВИНИНГ ОЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 2(2).
21. Jamilovna, A. Z. (2021). PREPARING YOUNG PEOPLE FOR FAMILY LIFE PSYCHOLOGICAL FUNDAMENTALS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 304-307.
22. Ахмедова, З. Ж. (2022). Трудности социальная адаптация студентов в вузе. *Science and Education*, 3(2), 1054-1059.